

Derlemeler

Compilations

DÜNKÜ VE BUGÜNKÜ ALEVİLİK

Hüseyin DEDEKARGINOĞLU¹

ÖZET

Alevilik sözlük anlamı olarak da ifade edildiği gibi Ali'nin yanında olmak ya da onun yolunda yürümek demektir. Yaklaşık bin dört yüz yıldır bu şekilde algılanan Aleviliğin tarihinde belli zamanlarda kırılma noktaları olmuştur. Anadolu'daki Aleviliğin son kırılma noktası olarak kabul ettiğimiz 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla başlayan süreçte bile Alevilik anlayışı bakımından büyük farklılaşmalara pek rastlanmadı. Alevi toplumu ocak sistemini, dedelik kurumunu, musahiplik, görgü ve düşkünlük anlayışını hep canlı tuttu. Dedelerin ise toplum içindeki misyonları devam etti. İbadet anlayışlarını ve cemlerini gizli saklı yollardan da olsa devam ettirdiler. 1960–1980 yılları arasında Alevi toplumuna mensup genç kuşağın bir kısmı inanç ve ideolojiyi birbirine karıştırdı, yüzyıllardır süregelen inanç değerlerinden uzaklaşmaya başladılar. 1980'den sonra Dünya konjonktüründeki değişiklikler, Avrupa Birliği sürecinde yaşanan olaylar, ülkede iletişim araçları ve medyanın gelişmiş olması kendilerini boşlukta hissedilen bu genç Alevileri inançları hakkında kendi özüne dönmeye yöneltti. Bu yazımızda Aleviliğin son elli yıla kadar nasıl uygulandığı, günümüzdeki uygulamalarda yapılan doğrular, yanlışlar ve eksikliklerin altını çizmeye çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Cem, Dede Ocağı, Dedelik Kurumu, Musahip, Görgü

IN THE PAST AND TODAY ELWİSM

ABSTRACT

Alevism means to take Ali's side and to follow in his tracks, as the denotation of Alevism indicates. There have periodically been breaking points in the history of Alevism, which has been perceived in this way during 1400 years. Even in the period of the abolition of Janissary Guild in 1826, which is accepted as the last breaking point of Alevism in Anatolia, there were no big differentiation in understanding of Alevism. The society of Alevism always kept association system, the dedelik institution, muhahipship (companionship), good manners and devotion alive. The missions of the dedes in a society continued. They kept their understanding of worship and cems even in a secret way. The some youth generation of Alevi society between 1960-1980 mixed the faith and ideology, and started to alienate themselves from their

¹ Dede Kargın Ocağı Dedesi - Yazar

longstanding faiths. After 1980, changes in the conjuncture of world, the events happened in the period of EU, the means of communication and the development of communication made these young Alevi who felt empty return to self. In this article, I tried to emphasize how Alevism was applied until the last 50 years and the truth, mistakes and deficiencies in the practices today.

Key Words: Alevism, Cem, Dede Association, Dedelik institution, Musahip, Good manners

1-Giriş:

Aleviliğin sözlük anlamı kelimenin kendisinden de anlaşılacağı üzere Ali'nin yanında olmak, Ali taraftarı olmak ya da onun yolunda yürümek demektir. Bu sözlük anlamına bağlı olarak genel bir tanımla Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Ali'nin halife olmasını isteyen, onu imam kabul eden, daha sonra ise Şii-Batini inançlara bağlananların tümüne Alevî denilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Ali, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, damadı ve İslam'ın dördüncü halifesidir. İslamiyet içinde önemli bir yeri olan kimsedir.

Peygamberin 632'deki ölümünden sonra yerine kimin geçeceği sorusu Müslümanları ikiye böler. Başta Peygamberin soyu Haşimoğulları olmak üzere bir grup, Peygamberin soyundan geldiği, onun damadı olduğu için Ali'nin halife olması gerektiğini öne sürerler. Diğer bir grup ise Ebubekir'in halife olmasını istemektedir. Ömer de Ebubekir'i desteklemektedir. Ali'yi destekleyenler Peygamberin son hac dönüşünde Gadir-i Hum'da bir süre dinlenerek binlerce kişinin önünde "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Ona dost olana dost, ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horla, nerede olursa olsun gerçeği onunla beraber kıl ve benden sonra sizin imamınız Ali'dir." der.

Peygamber öldüğünde Ali ve yakınları cenaze töreni ile uğraşırken, Peygamberin bazı yakınları Ebubekir'in halifeliğini ilan ederler. Hayber'in fethinden sonra Hz. Muhammed'in mülkiyetine geçen Fedek hurmalığının geliri hep yoksullar için harcanmıştır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra kızı Fatima'ya kalan bu hurmalık Ebubekir'in "Peygamberlerin mirası olmaz." gerekçesiyle Fatima'nın elinden alındı. Ali, Ebubekir'in halifeliğini karısı Fatima'nın ölümüne kadar kabul etmedi. Fakat İslam içerisinde karışıklığa yol açmamak için daha sonra Ebubekir'in halifeliğini kabul etti.

Hz. Muhammed'in vasiyetine karşı çıkarak Ebubekir'i halife seçtiren Ömer, Osman'ı da kullanarak Ebubekir'in ölümü üzerine kendisini halife seçtirdi. Ali, İslamiyet'in selameti için Ebubekir'e biat etmekte kalmadı; halk arasındaki hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak için Ömer'e yakınlık gösterdi ve yardımcı oldu. İslam imparatorluğu Ömer zamanında kuruldu. Muaviye onun zamanında Şam valisi oldu, onun desteği ile büyüdü ve güçlendi. Ömer'in halifeliği 10 yıl kadar sürdü. 644 yılında camide namaz kılarken hançerlenerek öldürüldü.

Ömer, kendisinden sonra halife seçilmek üzere altı kişinin ismini vererek tavsiye etti. Fakat

bunlardan dördü kendi istekleriyle seçimden çekildiler, geriye kalan Haşimoğullarından Ali ve Ümeyye oğullarından (Emeviler) Osman'dı. İslam tarihinde ayrılıkların en fazla derinleştiği dönem Osman dönemidir. Ömer zamanında valilik görevlerine getirilen bazı sahabeyi görevlerinden alarak yerlerine Müslümanların nefretini kazanmış olanları tayin etmesi örnek olarak gösterilebilir. Halifeliği döneminde Emevileri koruyup kollayan Osman, Hz. Muhammed zamanında Taif'e sürgün edilen Mervan ve babasını yanına aldı. Hazineden kendisine lüks saraylar yaptırarak bir safahat ve israf dönemi başlattı. Bu hoşnutsuzlukların sürmesi sonucunda olaylar büyüdü ve Osman'a karşı olan Mısırlılar, Küfeliler, Basralılar harekete geçerek Osman'ı halifelikten indirmek üzere Medine'ye doğru yola çıktılar. Ali, Osman'ın isteği üzerine isyancıları vazgeçirmek için gayret sarf etse de, Ebubekir'in oğlu Mehmet ve arkadaşları evin damından içeri girerek Osman'ı öldürdüler.

Osman'ın ölümü üzerine halife olan Ali'nin ilk işi, Osman'ın katillerini aramak olur. Ali'nin yapmak istediği işlerden bir tanesi de, Hükümet merkezini Küfe'ye taşımak istiyordu. Hilafetin Haşimilere geçmesi Emevileri rahatsız ediyordu. Ali'nin halife olmasına karşı olanların başında olan Hz. Muhammed'in son eşi Ebubekir'in kızı Ayşe, Talha ve Zübeyir ile ortak hareket ediyordu. Şam valisi Muaviye ise Ali'nin halifeliğine karşı çıkıyordu. Cemal harbinde Ayşe ve yandaşlarını yenerek Basra ve Küfe'ye ilerleyen Ali, Muaviye'nin kendisine biat etmesini istedi; fakat Muaviye oyalama taktiği güdünce İslam tarihine Sıffin Savaşı diye geçen savaş başladı. Ali savaşı tam kazanmak üzereyken, Muaviye Kur'an sayfalarını askerlerin mızrakları ucuna taktırdı. Bunu gören askerlerin "Biz Kuran'a kılıç çekmeyiz." deyip saldırıdan vazgeçmesi üzerine anlaşmazlığın hakem tarafından çözülmesine çalışıldı. Ali ve Muaviye arasındaki hilafet meselesi, savaştan sonra tarihte "Hakem Olayı" olarak bilinen yöntemle çözülmeye çalışıldı. Muaviye'nin hakemi Amr İbnül As, Ali'nin hakemi Abu Musa El Eşari dir. Muaviye'nin hake mi, Ali'nin hakemini hile ile aldatarak Muaviye'yi halife tayin ettiğini açıkladı.

Hz. Ali'nin halifeliği bir hileye kurban giderken, Ali'nin bu kararı tanınması mümkün değildi. Ama Muaviye'nin Şam dışında halifeliği kabul edilmese de kaybetmekte olduğu bir savaştan yine de kazançlı çıkmıştı. Bu olay İslam tarihinde, günümüze kadar sürecek olan bir kavganın başlangıcı idi. Hakem olayından sonra Muaviye ve Ali taraftarları dışında üçüncü bir grup oluştu, buna da Hariciler dendi. Bu grup İslamiyet'teki ikiliğin ortadan kaldırılması için buna sebep olan üç kişiyi (Ali, Muaviye ve As oğlu Amr) öldürmeye karar verdiler. Hz. Ali'nin 63 yaşında sabah namazı sırasında İbni Mülcem adlı harici tarafından öldürülmesiyle dört halife devri de sona ermiş oldu.

Hz. Ali'nin ölümü üzerine Küfe halkı, Hz. Ali'nin büyük oğlu Hasan'ı hilafet makamına seçtiler; ama Şam'da oturan Muaviye, Hasan'ın halifeliğine karşı çıktı ve üzerine bir ordu göndererek Hasan'ın kendisine biat etmesini sağladı. Yapılan antlaşmaya göre Hilafet ölünceye kadar Muaviye'de kalacak, öldükten sonra Hasan'a geçecekti. Camilerde Hz. Ali'ye sövmekten vazgeçilecekti. Ama Muaviye sözünde durmadı. İktidarı için büyük bir tehlike olarak gördüğü Hasan'ı zehirleterek ortadan kaldırdıktan sonra kendisi için Hasan'dan daha tehlikeli gördüğü Hz. Ali'nin oğlu İmam Hüseyin'i de yok etme planları yapıyordu. İmam Hüseyin,

Muaviye'ye biat etmemekte kararlıydı. Zaten kardeşi Hasan'ın Muaviye'ye biatına baştan beri karşı çıkıyordu. Muaviye'nin ölümü üzerine yerine oğlu Yezit geçti. Yezit'e biati kabul etmeyen Hüseyin babasının hilafet adına hançerlendiğini, ağabeyinin hilafet adına zehirlendiğini söyleyerek Küfe'ye doğru yola çıktı. Yolda, Küfe Valisi İbni Ziyad'ın ordu ve komutanı Hür İbni Riyad karşıladı, kendisinden Yezit'e biat etmesini istedi ve emirin böyle olduğunu bildirince, İmam Hüseyin buna "Sen binlerce mazlumun kanını üstüne sıçratmış bir katilin söylediklerini emir mi sayıyorsun?" diye cevap verdi. Hüseyin'in karşısında güçlü bir ordu, yanında ise kendisiyle yola çıkan 70 kişi kadar çoluk çocuk vardı. Kerbela denen bu çölde aç susuz kalmış bir avuç insanın bu ordu ile baş etmesi mümkün değildi. Ya savaş ya da biat etmesi gerekiyordu. Hüseyin yanındakilere dönerek şöyle dedi: "*Ben Yezit'e biat etmem. Ama benim yüzümden size zarar gelmesini istemem. Beni yalnız bırakın, ama Yezit'in benim başımı kopardığını duyarsanız, bilin ki o baş biatsızdır.*" Bu konuşmaya rağmen yanındakiler İmam Hüseyin'i yalnız bırakmadılar. Tarihe "Kerbela Vakası" olarak geçen bu olayda Hz. Muhammed'in soyu, ehlibeyti Yezit tarafından yok edildi. Hüseyin'in başı kesilerek Yezit'e götürüldü.

Başta da belirtildiği gibi Ali'ye bağlı olan ya da onun tarafını tutan anlamına gelen Alevi kavramı, bu bağlılığın niteliğine göre değişik kimseler ve topluluklar için değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ali'nin halife olmasını isteyenlere Şia-Şii denilmiştir. Şii İslam içerisinde Sünni mezhepler olarak adlandırılan Hanefi, Hambeli, Maliki ve Şafi mezhebi dışında bir mezheptir. Sünni, Arapçada Hz. Peygamberin davranış biçimi ve uygulamaları (Sünnet) anlamına gelmektedir. Daha sonra mezheplerin ortaya çıkmasıyla Şii İslam içerisinde Hz. Ali, On İki İmam, Ehlibeyt sevgisi ile beslenen bir mezhep olmuştur. Kelime anlamı olarak Şii İslam ve Alevilik aynı anlamı ifade etse de; burada Şii İslam derken tarihsel gelişimi içinde İran'ın resmi din anlayışını, Alevilik derken de Anadolu'daki Aleviliği ve bunun uzantısı olan Bektaşılığı kastetmek gerekir. İran'da Humeyni rejimi ortaya çıkıncaya kadar Türkiye'deki insanların büyük bir bölümü Alevilerin İran yanlısı olduğunu, İran şahına sevgi ve muhabbet duyduklarını zanneder. İslam'ı anlayışta ve yorumlamada farklı düşünüldüğünü söylerlerdi. Ama daha sonra görüldü ki İran'a sempati duyan Aleviler değil, bir kısım Sünni gruplardı. Alevilerin On İki İmam, Ehlibeyt ve Hz. Ali sevgisi dışında İran ile hiçbir ortak yanı yoktur.

Asıl farklılık, Anadolu'daki Aleviliğin tanrı ve ibadet anlayışındadır. Aleviler tasavvuftan devraldığı vahdeti vücut anlayışla, tanrıyı evrenin her yerinde gören bir inanca sahiptir. Malazgirt savaşı sonrası Anadolu kapıları Türklere açılınca, göçebe bir toplum olan Türkmenler eski din ve inançlarını da koruyarak beraber getirmişlerdir. Arap ve İran kültüründen uzak kalmayı sağlamışlardır. Eski töre ve geleneklere bağlı kalmışlardır. Örneğin, Alevi cemlerindeki "Delil(Çerağ)"ı Sünni İslam içerisinde görmek mümkün değil. İslam'ı kabul ettiklerinde, İslam'a mal edilen Arap milliyetçiliğini ve İslam şovenizmini temel alan yaklaşımlara yer vermeyerek kendi kültürleri ile uyumlu hale getirmeye çalıştılar. İslam'ın bazı özelliklerini kabul edip bazılarını etmediler.

Sonuç olarak, Alevilik bir din değildir; ama İslam içerisindedir. Bir mezhep değildir. Mezhepler ve tarikatlar üstü bir inanış biçimidir. Bu inanış biçimi sadece dinsel yaşamı değil,

aynı zamanda toplumsal yaşamı da belirlemekte sosyal hayatı düzenleyen bir inanç sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevilik daha çok Anadolu'ya özgüdür. Burada kastettiğimiz, Anadolu'yu bugünkü coğrafi sınırlarımız ve bu sınırların etrafından yaklaşık yüz kilometre daha dışa taşan bir hale şeklindeki alan olarak düşünebiliriz. Çünkü XVI. yüzyılda Vilayet-i Diyarbekir (Diyarbakir Vilayeti) dendiğinde Harput, Ruha (Urfa), Musul ve Rakka bu vilayet sınırları içindeydi. Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Halep, aynı vilayet (Vilayet-i Halep) sınırları içindeydi. Eskiden Anadolu denince, Fırat'ın batı kesiminde kalan coğrafya anlaşılırdı. Fırat'ın doğusuna ise Mezopotamya, bazen de Şam denirdi.

Aleviler, tasavvufi düşünceden etkilenmiş ve Bâtını inançları benimsemişlerdir. Alevi felsefesinin güzel bir örneği olan Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye ait şiir şöyledir:

*Hararet nardadır sacda değildir
Dervişlik hırkada taçta değildir
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs'te Mekke'de Hacda değildir*

Yunus Emre ise bir şiirinde;

*Bir kez gönül yıktın ise
O kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yummaz değil*

Diyerek Alevilerin ibadet anlayışındaki farklılığı çok güzel yansıtmaktadır. Alevilerin tasavvufun devraldığı vahdeti vücut anlayışıyla, tanrıyı evrenin her yerinde gören bir tanrı ve ibadet anlayışı vardır.

2-Alevilik, Türklere has tek bir inanç ve etnik yapı mıdır?

Son çeyrek yüzyılda Aleviliğin yükselen bir değer olarak algılanmasıyla birlikte Aleviliği doğal mecrasından çıkarıp farklı farklı yerlere çekmeye çalışan ve erken kalkıp eline kalemi alan kişilerle karşılaşmaktayız. Bunların bir kısmı iyi niyetli, bir kısmı ise planlı ve projeli bir operasyondur, diye düşünüyorum. Şöyle ki; Cumhuriyet ile beraber başlayan hatta daha gerilere gidecek olur isek, İttihat ve Terakki ile başlayan bu süreçte gerek Aleviler gerekse Anadolu'daki bütün halklar tek din, tek ırk olarak lanse edilmeye başlandı. Bu teze göre, Anadolu'daki halkların hepsi etnisite olarak Orta Asya'dan kalkıp Anadolu'ya gelmiştir. Oysa biliyoruz ki; Anadolu coğrafyası büyük çoğunluğu Türkmenler olmak üzere Kürtler, Araplar, Farslar, Arnavutlar, Ermeniler, Çerkezler, Lazlar, Gürcüler, vs. olmak üzere birçok etnisiteyi kapsayan farklı kültürlerden oluşmaktadır.

Diğer taraftan aynı teze göre inanç bağlamında baktığımız zaman, Anadolu'daki halkların hepsi inanç olarak İslam dinine inanırlar, yani tamamı Müslüman'dır. Mezhep olarak da Sün-

ni mezhep grubundan olan Hanefî'dir. Bu mezhebin kurucusu olarak lanse edilen Ebu Hanefî de, 6'ncı imam olan İmam Cafer'in öğrencisidir. (Bugünkü Hanefî anlayışı Ebu Hanefî'nin görüşlerini değil, onun öğrencisi olan Ebu Yusuf'un görüşlerini yansıtır.) Bu yaklaşımı biraz daha ileri giderek ifade edecek olursak; tarikat olarak da Nakşibendî'dir. Günümüzde nüfus cüzdanlarında din hanesine kişinin dininin yazılıp yazılmayacağı ve din hanesinin kaldırılması tartışılırken, 1960'lara kadar nüfus cüzdanlarının mezhebi bölümünde "Hanefî" yazardı. Sen gerçekten ne olursan ol; Alevi misin, Bektaşî misin? Fark etmez ben seni Hanefî olarak kabul ediyorum. Sen de edeceksin diyen bir devlet anlayışı hâkimdi. Hâlbuki Anadolu coğrafyası çok inançlı, çok kültürlü farklı grupların bir arada yaşadığı bir bölgeydi. Neyse ki, 1972'de çıkarılan nüfus kanunu ile mezhep hanesi çıkarıldı.

Alevilik, Türklerden başka Kürt, Arap, Fars, Arnavut ve Rom (Çingene) gibi çeşitli etnik grupların da içinde bulunduğu bir inanç sistemidir, bir yoldur. Bunun en güzel ifadesi de Alevilikteki "Yetmiş iki millete bir nazarda bakmak" anlayışıdır.

Aleviliğin bir yol olduğunu Pir Sultan Abdal bir deyişinde şöyle ifade ediyor:

*Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement, işte boynum asarsa
İşte hançer, işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan*

Aleviler bu anlayışın bir sonucu olarak hiç kimseyi din, dil, ırk, renk, cinsiyet ve bölge olarak birbirinden ayırtmamıştır. Baskıcı yönetimlerle olan ilişkilerini mesafeli tutmuş, meydana gelen sosyal sorunlarını kendi içinde görgü-sorgu anlayışıyla cemlerde ve dedelerin hakemliğinde, Hak meydanında çözmüştür. Osmanlı'nın ya da başka bir devletin mahkemesine de, kadısına da mihnet etmemiştir.

Alevilik dendiği zaman, bununla ilgili bazı kavram ve terimleri iyi anlayıp irdeledikten sonra bu kavramlar üzerinde yorum yapmak gerekir. Bu kavramları asıl anlamları ve bugünkü anlaşılan biçimleriyle aşağıda incelemeye çalışalım:

- a. Dede Ocağı
- b. Dedelik kurumu
- c. Âşıklık kurumu
- d. Cem ibadeti ve cemevi
- e. Musahiplik anlayışı
- f. Görgü, sorgu ve düşkünlük

3-Dede ocağı nedir?

Aleviliğin temel kurumu dede ocağıdır. Dede ocaklarının ne zaman kurulduğu konusunda çok farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Bunlardan birisi, dede ocaklarının Hacı Bektaş zamanında ortaya çıktığı; bir diğeri, Hacı Bektaş döneminden önce de var olduğudur. Üçüncü görüş ise, ocaklar Safeviler döneminde Şah İsmail tarafından oluşturulmuştur, denilerek Safevi Hükümdarı Şah İsmail ile Osmanlı Padişahı I.Selim (Yavuz)² arasında gelişen siyasal çekişmelere bağlamaktadır. Tarihi olaylar ve belgeler bu dede ocaklarının Safeviler döneminden yaklaşık üç yüz yıl kadar önce de var olduğunu göstermektedir: Hacı Bektaş Velâyetnamesi'ndeki “*Hazret-i Hünkâr Velâyet kohusı gösterüp İbrahim Hacı'ya Nazar İtdügidür.*”³ başlığı altındaki Dede Garkınlılar ve Şeyh İbrahim evlatları arasında yaşanan geyik derisi taç olayı ve 1240 yılındaki Babailer hareketini başlatan Dede Garkın'ın her biri keramet sahibi 400 halifesini toplayarak Dede Garkın sahrasında kırk gün cem yaptıklarını, Elvan Çelebi Menâkıbu'l-Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye⁴ adlı eserinde açıkça belirtmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Dede Ocaklarının XIII. yüzyıldan önce de vardır.

“**Ocak**” kavramını, dedeler ve araştırmacılar arasında net biçimde, ortak bir görüş çerçevesinde tanımlamak çok zor gözükmektedir. Dedelerin büyük bir bölümü Seyyid olduklarını belirterek, ataerkil bir yaklaşımla soylarını babadan sürerek Ehlibeyt'e dayandırmaktadır. Dedeler biyolojik olarak ne denli Ehlibeyt'e mensuptur, onu bilemeyiz. Ama aidiyet olarak bütün ocakzade dedelerin Ehlibeyt soyundan geldiği dedeler ve talip toplulukları tarafından kabul edilirler.

Alevi topluluklar, dede ocaklarına bağlıdır. Son yıllarda dede ocakları ile ilgili yapılan yorumlarda ise, aşiret ve boyların beyleri ya da çocuklarının, Emevî ve Abbâsî zulmünden kaçan Ehlibeyt soyundan olan seyyid ve seyyideler ile evlendikleri görüşü dile getirilmektedir. Bu aşiret ve boy beyleriyle evlenen Ehlibeyt soyundan gelen ailelerin oluşturduğu çevresel inanç merkezine ve ekolüne “**Ocak**”, bu ocaklara mensup olan kimselere de “**Ocakzade**” diyoruz. İşte bu ocakzade olan ve cem erkânının uygulanmasını sağlayan kişilere de “**Dede**” ya da “**Pir**” denir. Ocakzade olanlar, hangi aşiret ve boya mensup ise bunların talip toplulukları da aynı aşiret ve boydan olur, diye bir şart yoktur. Herhangi bir dede ocağındaki talipler, dedelerin bağlı olduğu boydan olabileceği gibi başka boylardan da olabilir. Örn: Dede Garkın ocağının talip toplulukları başta Kargınlar olmak üzere, Çepni, Bayat, Salur, Demirci, Dedesli, Salmanlı, Geygel ve Afşarlardan oluşmaktadır. Afşarlar ve Çepnilerin bir kısmı aynı zamanda Hacı Bektaş Ocağı'nın talipleridir.

Dede ocakları, mürşit ve pir ocakları olmak üzere iki gruba ayrılır:. Bir dede ocağı, ya **pir**

2 Yavuz sözcük anlamı olarak “kötü, fena” demektir. Fakat kişiye takılan bu lakap onun ünlü olması dolayısıyla, sonraki yüzyıllarda Yavuz sözcüğüne “güçlü, çetin” anlamı yüklemiştir.

3 Hamiye Duran. *Velâyetnâme Hacı Bektâş-ı Veli*, s.186-193

4 İsmail Erünsal – A. Yaşar Ocak. *Menâkıbü'l-Kudsiyye Fi Menâsibi'l-Ünsiyye*, s.12-17

ocağı, ya da **mürşit ocağı**dır. Mürşit, irşat eden, kılavuz, uyarıcı, müritlerine kurtuluş yolunu gösterici, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan kimsedir. Mürşit, hem taliplerin hem de pirin üst makamıdır. Kendi sorumluluğunda olan piri, rehberi ve talipleri dinsel eğitim ve öğretim, yargılama ve karar verme yönünden denetler. Bu nedenle mürşidin dinsel, toplumsal ve ahlaksal yönden geniş bilgiye sahip olması gerekir. Tarikatın geleceğini mürşidin eğitimi belirleyeceği için önemi çok büyüktür. Mürşit kavramı da âşıkların dilinde ve telinde alabildiğince yer almış en önemli kavramlardandır. Her pir ocağı bir mürşit ocağına bağlıdır. Her dede ocağının bir talip topluluğu vardır. Mürşit ocağının talibi, bir pir ocağı olabileceği gibi doğrudan mürşit ocağına bağlı talip de olabilir. Bu talip topluluğu kendisini tanımlarken hangi ocağın talibiyse, o şekilde “Falan ocağın talibiyim.” veya “Bizim pirimiz filanca ocağın mensuplarıdır.” gibi ifadelerle tanımlar. Bir ocağın dedesi, talibinin piridir. Ocak mürşit ocağı değil, bir pir ocağıysa, bu ocağın da bağlı olduğu bir piri (dedesi) vardır. Bu durumda o pir ocağının bağlı olduğu ocak, mürşit ocağıdır. Pir ocağı, bağlı olduğu mürşit ocağının talibidir. Yani hem pirdir, hem taliptir; kendi talibinin piridir, kendi pirinin talibidir. Kendi pir ise talibinin mürşididir. Mürşit dahi taliptir. O da yolun talibidir. Çünkü Alevilikte **Yol Cümleden (Her Şeyden) Uludur**. Hatır gönül saymak uğruna yol çığnenmez. Şah Hatayî'nin dediği gibi;

*Gel gönül incinme bizden
Kalsın gönül yol kalmasın
Evvel ahir yol kadimdir
Kalsın gönül yol kalmasın
Başındadır altın tacı
Budur erenler miracı
Keskindir yolun kılıcı
Kalsın gönül yol kalmasın*

Günümüz araştırmacılarından bazıları, Anadolu'daki dede ocağı sayısını günden güne artırmaktadır. Alan araştırması yapan akademisyenler gittikleri yerlerde: “Siz hangi ocağın mensubusunuz?” diye soruyorlar. Uzmanlar da aldıkları cevabı notlarına ekliyorlar. Çoğunlukla araştırmacılara verilen cevaplar yalan değil, ama eksik oluyor. Bu eksiklik bazen araştırma yapan kişinin altyapısının yetersiz oluşundan, bazen de soruyu cevaplandırın ocak mensubunun bilgisizliğinden veya kendilerini belli bir aileye, soya ya da ünlü bir kişiye bağlama gayretinden kaynaklanıyor. Sonuçta, Alevi ocakları sayısal olarak günden güne fazlaşıyor. İşte bu nedenlerden dolayı dede ocağı sayısı günden güne artmaktadır. Yaklaşık 4–5 yüzyıldır var olan ve bugün de varlığını sürdüren bir ocak olan Pir Sultan ocağını örnek olarak alırsak;; Pir Sultan 16. yüzyılda yaşadığına göre Pir Sultan'ın babası, amcası veya dedesi, Alevi değil miydi? Pir Sultan Abdal musahibi olan Ali Baba ile birlikte hangi ocağın dedesi olan pirinin huzurunda dâra durmuş, önünde diz çöküp ikrar vermişti? Pir Sultan'dan sonra yaşamış olan Kul Himmet adına kurulan Kul Himmet ocağı için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

Anadolu'daki ocak sayısı için hep 40 veya 42 telaffuz edilir. Bunlara mürşit ocaklarını da ilave edersek 48–50 arasında bir ocak sayısı çıkar ki, bizce de olması gereken budur. Bu ocakların 5–6 tanesi mürşit ocağı, diğerleri ise bu mürşit ocaklarına bağlı pir ocaklardır. Ocak sayısının çoğaltılması yanında, yapılan bir diğer yanlışlık ise, “**El ele, el Hakk'a bağlı**” anlayışı çerçevesinde bütün ocakların birbirine bağlı olarak gösterilmesidir. Gerek Hacı Bektaş, gerekse adıyla anılan Hacı Bektaş tekkesi, tarihimizde önemli roller üstlenmiştir. Bizlerin, yani her Alevinin yüreğinde onlara karşı sevgi ve saygı ile gönül bağı olduğu bir gerçektir. Fakat Anadolu'daki bütün ocakların bağlı olduğu tek merkez değildir. Bütün ocaklar adeta birer tespih şeklinde birleştirilmekte, bu ocakların başına da sanki tespihin imamesi gibi Hacı Bektaş ocağı oturtulmaktadır. Bu görüş, Alevileri tek merkezden idare edebilmek için, Osmanlının olmasını istediği; ama hiçbir zaman gerçekleştirmediği bir görüştür. 1826 yılında II. Mahmut zamanında Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla birlikte devleti yönetenler tarafından Anadolu'daki Aleviliğin ve ocakların köreltilmesi amacıyla tüm ocakların Hacı Bektaş tekkesine bağlanması için çaba harcandı. Kısmen de olsa başarılı oldular. Ama bu uygulama talip toplulukları tarafından hiçbir zaman benimsenmedi. Bir ocağın talibi iken bağlı bulunduğu ocağı bırakıp, başka bir ocağa bağlanan, özellikle de Hacı Bektaş Ocağı'na bağlanan talip toplulukları halk arasında, biraz da küçümser bir ifadeyle “**Dönük**” diye tanımlanmaktadır.

Özellikle 1980'lerden sonra oluşan bazı dernek ve sivil toplum kurumlarının yöneticileri ocak anlayışını reddederek, bunun yerine kendi kurmuş oldukları dernek ve vakıfları yerleştirdiler. Bir kısım Aleviler ise ocak anlayışını reddetmemekle birlikte, kendilerinin bağlı olduğu ocak ile bağlarını koparmak, kabul etmedikleri dedelik ve ocak kurumunu pasivize etmek için bir çeşit kendi kurdukları ocağa tekkenin adını vererek, kendilerince yola hizmet ettiklerini zannettiler. İşte bu ve buna benzer yaklaşımlar sonuçta, bazı Aleviler için belki başarı sayıldı. Ama Alevilik adına önemli bir hata idi. Son bir iki yıl içinde gerek yurt dışında, gerekse yurt içindeki bu tip sözcülerin Aleviliğin temel kurumlarından olan ocak kurumunu dışlamanın bir hata olduğunu görmelerini “**Hatadan dönmek erdemdir**” diye yorumlamak istiyorum. Alevileri köklerinden koparıp başkalaştırmak isteyenlerin bunu başarması mümkün değildir. Bir diğer yanlışlık ise tekkelerin, türbelerin ve ziyaret yerlerinin ocak gibi algılanmasıdır. Örnek olarak, **Abdal Musa** tekkesini verebiliriz. Abdal Musa bir erendir. Anadolu'nun ünlü erenlerinden ve ermişlerinden olan Abdal Musa, aynı zamanda ünlü bir ozan ve düşünürdür. Aslen Horasan'lıdır. Azerbaycan'ın Hoy kasabasına gelmiş ve bir süre orada yaşamış olduğundan, “Hoylu” olarak tanınmıştır. Hacı Bektaş'ın amcası Haydar Ata'nın oğlu, Hasan Gazi'nin oğludur. 14. yüzyılda yaşadığı ve Osmanlıların Bursa'yı fethi yıllarında Orhan Bey'in askerleriyle savaflara katıldığı ve büyük yararlılıklar gösterdiği tarihi kaynaklarda yazılıdır. Hacı Bektaş'ın önde gelen dervişlerindendir. Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke köyündeki dergâhı Alevi ve Bektaşilerce ziyaret edilmektedir. Ama Abdal Musa, bir ocak değildir. Abdal Musa, Hacı Bektaş ocağından bir dededir. Ocak olabilmesi için kendisine bağlı talip topluluklarının olması gerekir. Son 20–25 yıla kadar “Biz Abdal Musa talibiyiz.” diyen kimse yoktu. Yine aynı yanlışlıklar Ahmet Yesevi Ocağı tanımlaması kullanılarak yapılmaktadır. **Ahmet Yesevi Ocağı** adında bir ocak yoktur. Hatta Ahmet Yesevi; Alevi midir, Sünni midir? Bu bile tartışmalıdır.

Ocak kavramını yukarıda anlattıktan sonra günümüze geldiğimizde, talip topluluklarının büyük çoğunluğunun hangi ocağın mensubu olduğuna dair bir bilgi sahibi olmadığı ya da ocağın adını söylemekle birlikte ocak hakkında detaya giremediğini görmekteyiz. Oysa, bir talip bağlı olduğu ocağı yani pirini ve pirin bağlı olduğu ocağı yani müşidini bilmelidir. Eğer pir kendisi görülüp sorulmadan cemde posta oturuyorsa, talip pirine de bazı soruları sorar: “Pirim sen görgüden geçmedin; ama bizleri görgüye çağırıyorsun: Önce senin görülmen gerek.” diyebilir. İşte piri görececek olan da müşittir.

Müşit ocağı olarak hep yedi ocaktan bahsedilir ama üzerinde görüş birliği sağlanan ilk dört ocak olarak: **Hacı Bektaş, Dede Garkın, Ağuçen ve Baba Mansur** ocağını bir de bugünkü İran coğrafyasındaki **Sultan Sahak** ocağı'nı sayabiliriz. Bunların dışında bir iki tane de konuları netlik kazanmamış ocaklar vardır.

4-Dedelik nedir ?

Dedelik, Aleviliğin biçimlenmesi ve sistemleşmesinde en etkin ögedir. Aleviliğin toplumsal ve inançsal oluşumunda dedelik temel rol oynar. Bugüne kadar yaşanan bütün olumsuzluklara karşın en az bin yılı aşkın bir süredir bu inancı ve kültürü bu güne kadar iki kurum üstlenerek getirmiştir. Bunların hakkını teslim etmek gerekir: Bu kurumların birincisi **Dedelik**, diğeri ise **Âşıklık** (Zâkirlik) Kurumu olmak üzere esas pay dedelik kurumuna aittir. Aleviliğin biçimlenmesi ve sistemleşmesindeki en önemli etken olan dedelik kurumunu göz ardı etmek ve dedelerin sistem içindeki yerini görmezlikten gelmek tümüyle yanlış olur. Çünkü Alevilikte dinsel hiyerarşinin başında dede vardır. Dede dinsel yapının direğidir.

Dede talip topluluklarının üzerinde; hem toplumsal önder, hem dinsel önder, hem de bilgeliliği kişiliğinde toplayan çok yönlü, yol gösterici, karizmatik bir kişiliktir. Özellikle son 500 yılda yani 16.yüzyıldan sonra devletin bunca baskı, yıldırma ve yok etme hareketlerine karşı, yazılı kaynaklardan çok sözlü kültüre dayanan; dilden dile aktarılarak bugünlere kadar getirilen Alevi inancı ve bu inanç sistemi içerisindeki ritüeller; Dedeler tarafından “**Dilden dile**”, aşıklar tarafından “**Telden tele**” aktarılarak yüzyıllardan günümüze taşınmıştır. Dede ocakları ve buradaki dedeler aynı zamanda her türlü baskıya karşı Aleviliği gizli saklı yollarla yaşatan, eğiten, birer üniversite olmuştur.

Esasında dedelik kurumu ve ocak anlayışını bir bütün olarak ele almak gerekir. Çünkü dedeler mensup olduğu dede ocakları ile tanınır ve anılırlar. Alevilikte dedenin; Küskünlerin barıştırılmasında, çözülemeyen davaların hallinde etkisi büyüktür. Kötü huylar edinmiş taliplerin bu huylarından vazgeçmesinde dedenin telkin ve tavsiyelerinin önemli ölçüde ağırlığı vardır. Dedeler insanları ayırıştırıcı değil birleştiren bir düşünce yapısına sahip olmalı ve alçak gönüllü olmalıdır. Alevilerin büyük aşıklarından olan Hatayi'nin bir deyişinde belirttiği gibi:

Hatayi'm hal çağında

Hak gönül alçağında

Bin hactan yeğrekdir

Bir gönül al çağında

Dedeler bu güçlerini bağlı olduğu ocaklar ve ocakların dayandığı “ehlibeyt soyu” yaklaşımından alırlar. İşte bu özelliklerinden dolayı dedeleri cami hocasıyla aynı kapsamda ele almak dedelik kurumunu önemsememektir. Bir diğer konu ise Cami hocalarının vermiş olduğu cenaze hizmetinin, dedeler tarafından cemevinde yapılması yaklaşımı da dedelik kurumunu asıl konumundan uzaklaştırarak cami hocaları ile aynı seviyeye getirmektedir. Toplumun büyük bölümünün kırsalda yaşadığı dönemlerde her yerleşim yerinde cenaze hizmetlerini yapan ve adına hoca denen bir kişi Alevi erkanına göre cenaze hizmeti yapardı ve bunun ücreti de yine köy halkı tarafından yıllık olarak karşılanırdı.

Dedeliğin bir okulu yoktur. Dedeler bağlı olduğu ocaklar vasıtasıyla atadan ve dedelerinden aldıkları bilgileri nesilden nesle aktarırlar. Alevi toplumu günümüze kadar kimliğini açık olarak ifade edemediği ve takiyye (yani gizlenme) yaptığı için resmi olarak bir eğitim kurumları olmamıştır. Dedeler yetkilerini bağlı oldukları Dede ocaklarından alırlar. Alevi topluluklar cemaat oluşumu bakımından dede ocaklarına bağlıdır. Her dede, mensubu olduğu ocağın adıyla anılır. Bir talip kendisini bağlı olduğu pir ya da mürşit ocağını belirterek tanımlar. Örn. “Pirim Şeyh İbrahim, mürşidim Dede Garkın” gibi..

Alevilikte dedelik soy sürer. Dede olan birisinin oğlu da dede olacak diye bir zorunluluk yoktur. Aynı ocak/soydan olan herkes dede olabilir. Yani bir kişinin dedeyim diyebilmesi için ilk şart, ocakzade (seyyid) olması gerekir. Dede ocakları, geleneksel olarak soy ağaçlarını; İmam Musa-i Kâzım, İmam Cafer-i Sadık, İmam Bâkır, Zeynel Abidin ve İmam Hüseyin yolu ile Hz. Ali’ye yani Ehlibeyt’e ulaştırırlar. Sonuç olarak Seyyiddirler, bunu da ellerinde bulunan şecereler ile belgelendirirler. Dede ocaklarındaki şecerelerin hemen hemen tümü Necef, Kerbela ve geç dönemde Hacıbektaş’tan alınmadır. Dedelerinin soylarına başka grupların (Seyyid olmayanların) soyunun karışmaması için bazı kurallar konmuştur. Örneğin: Bir talip, piri ya da mürşidi konumunda olan aileden birisiyle evlilik yapamaz, musahip olamaz. Ancak kendisi gibi talip olanlarla evlilik yapabilir ve musahip olabilir. Ocakzade, yani pir ya da mürşit ocağı mensubu olanlar ise birbirleriyle evlilik yapabilir ve musahiplik olabilirler. Ocakzade olanların aynı ocak mensubu olması şart değildir. Farklı ocaklara da mensup olabilirler. Çünkü bunların hepsi seygidir. Bir ocakta dede, birden fazla olabilir. Ama bunların içinde cem yürütme konusunda birikimi olan, o makamın gerektirdiği bilgi birikime sahip olan ocak oğulları dede olarak posta oturabilir.

Eğer bir bölgede yapılacak olan bir cemin bütün masraflarını bir talip karşılıyor ise ve bağlı olduğu ocaktan dede olarak da birden fazla kişi varsa, dedeyi seçmek talibin hakkıdır. Bu anlamda dedeyi talip seçer diyebiliriz; Çünkü dede de o toplumun bir parçasıdır. Dede köyde, mezrada, obada ya da herhangi bir yerleşim yerinde diğer talipler gibi ya çiftçidir, ya çerçidir, ya demircidir, ya ustadır... vs. Yani normal zamanlarda halktan birisidir. Dedenin de talip gibi hataları ve eksikleri olabilir. Dede de yol düşkünü konumuna düşebilir.

Bir de “Dikme Dedelik” vardır: Dedelerin uzakta bulunan taliplerini sık ziyaret edemediği durumlarda o bölgedeki talipler dede sıkıntısı çekmektedir. Dedeler ise yolun uzak, bu işlerle ilgilenen yani dedelik yapacak yakınlarının olmadığı gibi mazeretler belirtmesinden dolayı

cemler gerekli sıklıkta yapılamaz. Dolayısıyla taliplerin görgü ve sorguları da gecikir. Böyle durumlarda o bölgedeki taliplerin cem erkânı konusundaki hizmetlerini görecektir, cem erkânı uygulamaları konusunda bilgi ve birikimi olan, pirin geldiği zaman, pire taliplerin dilek ve isteklerini doğru bir şekilde aktaracak, olup biteni takip ederek pire bilgi verecek bir kişiyi yerine vekil olarak atar. Bu kişiye “**Dikme**” ya da “**Dikme Dede**” denir. Dikme dedeler, talipler tarafından kabul gören, saygınlığı yerinde olan, hal ve hatırı bilinen kişilerdir. Dikme dedelere de görev yaptıkları süre içinde asıl dedeler gibi hakkullah verilir. Dikme dede hak terazisini doğru tutmuyor ise ve adaletli davranmıyorsa o zaman pir, taliplerin şikâyeti üzerine, ya da herhangi bir sebepten dolayı dikme dedeyi görevden alabilir. Görevden alınan dikme dedeye hakkullah verilmez ve dedeliği de biter. Dikme dede vefat ettiği zaman, dikme dedenin görevi de biter. Ailesinden herhangi birinin bu görevi devam ettirmesi mümkün değildir. Çünkü bu hizmet sadece o kişiye verilmiştir. Dikme dedeler ocakzade (dedesoylu) değildir.

Alevi toplumunda dinsel önderliği, dedeler yerine getirir. Halkı bilgilendiren, aydınlatan; “Hak Ademdedir”, “Benim Kâbem İnsandır”, “Çok Kerâmet Var İnsanda”, “İnsan Olmaya Geldim” diyen, yeri gelince de Selçuklunun sultanına, Osmanlının Padişahına karşı halkı örgütleyip karşı koyan bu dede ocaklarıdır. Bunlara örnek olarak Baba Resul olayını⁵ ve Kalender Çelebi’yi⁶ verebiliriz. Aleviler bütün baskılara rağmen yüzyıllardır bu inancın bugüne taşınmasında Alevi toplumunun direncinin yanında, biraz da resmi anlayışın Alevileri bir köşeye sıkıştırarak homojen bir yapıda kalmaları sağlamıştır.

Dedeler, Alevi toplumundaki sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunan kişilerdir. İster mürşit olsun, ister pir olsun her ikisi de ocakzadedir. İkisi de erdir, erendir. Aralarındaki ilişkiyi ast-üst olarak görmemek gerekir. Aleviler bu görüşü “**Eri erden seçen kördür**” ifadesiyle anlatmaktadır. Aynı zamanda Ehlibeyt soyundan (Seyyid) olarak da tanımlanan dedeler; posta oturarak cemleri yönetir. Taliplerin görgü-sorgu işlemlerini yapar, küskünleri barıştırır, musahip olacakların işlemlerini yol-erkan gereğince yerine getirir.

Aleviliğin temel kurumu olan dede ocağı, dedelik, taliplik gibi Aleviliğe ait statüleri ve başta cem olmak üzere inanç ritüellerini belirleyen öznedir. Anadolu’nun farklı bölgelerinde etkinlik sahasına sahip Alevi ocaklarının merkez ritüel pratiği, cemdir. Aleviliğin tarihsel süreci incelendiğinde cemin salt inanç boyutu olan bir yapı olmayıp ikrar, musahiplik, görgü, düşkünlük, birlik gibi uygulamalarla sosyal, hukuksal ve iktisadi boyutlara sahip bir sistem olduğu görülür.

Dedelik kurumu son elli yılda epeyce erozyona uğradı. Bu erozyonun başlıca nedenleri 1950’den sonra kentleşmenin hız kazanması ve buna paralel olarak köyden kente taşınan hal-

5 Baba Resul Olayı: Anadolu Selçuklu Devleti’nin tarihindeki en büyük ayaklanma. 1 Ağustos 1240’da Dede Garkın’ın halifesi olan Baba İlyas’ın öncülük ettiği ayaklanma, Malya Ovası’ndaki yenilgiyle sonuçlandı. Ama Selçuklu’nun da sonunu hazırladı.

6 Kalender Çelebi İsyanı: Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nın beşinci postnişini Kalender Çelebi, 1526’da Alevilerden ve sipahilerden oluşan yaklaşık olarak 30 bin savaşı ile Osmanlıya karşı ayaklandı.

kın Dedelik kurumu ile olan bağlarının zayıflamasını sayabiliriz. Alevi toplumunun yoğun olarak köylerde yaşadığı dönemlerde, Aleviler kasabalarda bir bakkal dükkanı bile açamazken, büyük şehirlere gelerek ticarete atıldılar. Ticarete atılanlar arasında şirket ve büyük holding sahibi olanlar, ithalat-ihracat gibi uluslararası ticaret yapanlar görülmeye başladı. Alevilerin 1961 anayasasının getirmiş olduğu özgürlüklerden de destek alarak, kendilerini ifade etme konusunda, özgüvenleri gelişti.

1960'lı yıllara gelindiğinde Avrupa'ya işçi olarak gidenler arasında, Aleviler genel nüfusa oranla daha fazla olmuştur. Gerek ülkemizde, gerekse iki kutuplu ideolojik dünyada oluşan akımlar nedeniyle Alevi toplumu bu iki akımdan sol ideolojilere daha yakın durdu. Bu ideoloji, sömüren ve sömürülen anlayış üzerine kurulu idi. İşte buna göre sömürülen grup bulunmuştu! Sömürülen halk idi, Alevilikte buna (halk'a) talip denirdi. Yani talip sömürülüyordu. Sömürü düzeni değişmeliydi. Sömürülen halk, yani Alevilikteki talip belliydi de buna bir de sömüren bulmak gerekiyordu. Hemen onu aramaya başladık. Bir müddet sonra onu da bulduk: O kişi dede idi, dedelik kurumu idi. Dedeler sömürü düzeninin bir parçası olarak, halkı yani talibi soyup sömürüyordu. Dedeler ve dedelik kurumu halkın bilinçlenmesinin önünde bir engeldi. Bunlar artık yok olmalıydı. Çünkü kendi siyasal ideolojilerimize ters düşüyordu. Aslında bu anlayış Aleviliğin temelinde dinamik koymakla eşdeğerdi. Bu hatanın anlaşılması için yaklaşık 30-40 yılın geçmesi; Maraş, Çorum, 12 Eylül, Sivas ve Gazi olaylarının yaşanması gerekiyordu. Bu olaylar yaşandıktan sonra anlaşıldı ki: Bizler farklı bir bütünün parçalarıyız. Bizim siyasal uyum sağladığımız gruplarla kan uyuşmazlığımız var imiş. BU biraz geç anladık. Burada tezat oluşturan bir başka durum ise: Sömürücü olarak görülen Dedeler ve dedelik kurumunun temsilcileri, ailesi ve çevresindekiler de Dedelerin sömürü düzeninin bir parçası olmadığını iddia ediyorlar. Ama kendilerine karşı çıkan ideolojiyi kendileri de destekliyordu.

Resmi ideolojinin sansür kurulları Alevi aşıkların yüzyıllardır çalıp söylediği deyişlerin özgür bir şekilde yayınlanmasına izin vermiyordu. İzin verilenler ise uyduruk bir kelime değişikliği ile anlamsızlaştırılıyordu. Örneğin Pir Sultan'ın hemen hemen neredeyse bütün şiirlerinde "Şah" sözcüğü geçtiği halde bu sözcük "Yar", "Dost" gibi sözcüklerle değiştiriliyor. Sonuçta söylenen şiir veya deyiş ne kuş oluyor ne de deve. Alevilerin büyük ozanlarının, ulu Aşıklarının deyişleri de biraz değiştirilerek plaklarda ve müzik piyasasında topluma sunuluyordu: Örneğin: 12 Mart döneminin gençliğinden olan benim bu gruplara dahil olmam, bir deyişin dörtlüğünün iki satırı ile başlamıştır:

Sayılmayız parmak ile

Tükenmeyiz kırmak ile

P. S. Abdal

Ya da yine Pir Sultan Abdal'a ait bir başka deyişte her ne kadar Pir Sultan, Hz.Hüseyin'in kanının peşinde olsa da biz onu şöyle söylemeyi yeğledik:

Gelin canlar bir olalım

Münkire kılıç çalalım

Yoksulun hakkın (Hüseyin'in kanın) alalım

Tevekkeltü taalallah

1990'lı yıllardan itibaren şehre taşınmış olan Alevi kitleler başta İstanbul, Ankara olmak üzere büyük şehirlerde cemler düzenlemeye ve kendi inançsal uygulamalarını yerine getirmeye başladılar. Düzenlenen cemlere katılan insanlar, belli bir ocağın talipleri olmayıp, her bölgeden gelen ve farklı ocaklara mensup talip toplulukları olduğu için belli bir mürşit ya da pir ocağının uyguladığı sürekliler de uygulanamadı. Dedeler ise farklı talip topluluklarına hitap ettiği içindir ki, özellikle genç nesil tarafından hizmet sektörünün bir üyesi imiş gibi cami hocasıyla aynı kapsamda görülmeye başlandı. Belli bir talip topluluğunun dedesi olan ocakzade dedelerin yerini "Cemevi Dedesi" diyebileceğimiz bir anlayış aldı. Bu anlayış sonucunda dedelik kurumu inançsal yaklaşımdan uzaklaşarak, hizmet sektörünün bir elemanı gibi görülmeye başladı.

5-Aşıklık (Zakirlik) Kurumu

Türk halk şiirinin ortaya çıkışında ve yaşamasında çok önemli katkısı olan Alevi aşıklık geleneği diğer bir adıyla zakirlik, Alevi toplumunun ibadet biçimi olan cemlerin temel öğelerinden birisidir. Çünkü zakirler cemde dedenin en yakın yardımcısıdır. Bir bakıma cemi dede ile yöneten kişidir. Zakir, dedenin himmetini (iznini) alarak saza başlar. On iki hizmetin yerine getirilişinde deyiş ve düvazları saz ile seslendirerek, hizmetlerin yapılmasına katkı sunar. Örneğin Kerbela bölümünde mersiyeleler ile, cem birlemede miraçlama ile, ayrıca tevhit ve semahlar okuyarak cemde bulunanlara büyük coşkunluk verir. Sazsız ve sözsüz cem olmaz. Cemlerde zakirlerin elindeki sazı Aleviler "Telli Kur'an" olarak ta tanımlarlar.

Zakir, Alevilerce cem ibadetinde deyişleri saz eşliğinde söyleyen ve bu statüye çekirdekten, başka bir deyişle kuşaktan kuşağa sözlü aktarma yolu ile yetişerek gelen ozanlardır. Zakirlerin binlerce deyiş, düvaz, mersiye, miraçlama ve semahları belleğinde tuttıkları düşünülürse her birinin ayrı bir araştırma konusu olduğu birçok çevrece belirtilmektedir. Zakirlerin belleğinde tuttuğu deyişler hem önceki etkili ozanların deyişlerinden, hem de kendi ürettiği ilahi şiirlerden oluşur. Zakirlerin etkilendiği ozanların başında yedi ulu aşık olarak adlandırılan Nesimi, Hatayi, Fuzuli, Virani, Pir Sultan, Kul Himmet ve Yemini başı çekmektedir. Deyişlerin konusu ise daha çok Hak-Muhammed-Ali, On iki İmam, Ehlibeyt, Kerbela, İmam Hüseyin, Hacı Bektaş ve diğer Alevi erenlerin yanı sıra; Musa, Davut, İbrahim ve İsmail gibi Yahudilik ve Hıristiyanlık peygamberleri Muhammed, Ali ile beraber övülmektedir.

Cemlerde gerek aşıklar tarafından saz ile, gerekse dede tarafından söz ile okunan deyiş ve düvazlarda, onu yazan kişinin mahlasının geçtiği satır (bu bölüme şahbeyit de denir) okunurken sağ el göğüse değiştirilerek bir saygı ifadesi olarak selamlanır. Eğer bu şahbeyit, yedi Hak Aşığından birisine ait ise, sağ el işaret parmağı dudağa değiştirildikten sonra göğüse götürülerek niyazlanır.

Aşıklık kurumu günümüzde geleneksel çizgisini korumakla birlikte, geçmişteki inanç temelli özelliğini kaybetmektedir. Kentli ve biraz da eğitilmiş olan gençler saz çalmaya ve deyiş söylemeye ilgi duymakla beraber, cemlerde ve muhabbet ortamlarında yetişemedikleri için, Aşıklığı bir çeşit sahne sanatçılığı gibi algılamakta, aşıklığın gerektirdiği edebi bilgi ve terminolojiden uzak kalmaktadır. Her saz çalıp deyiş söyleyen kişi aşık olamaz, cemde aşık (Zakir) olmak inanç sağlamlığı gerektirir. Alevi inancı zayıf olan bir kimse ne kadar iyi saz çalarsa çalsın ona zakir diyemeyiz.

6- Cem ibadeti ve cemevi

Cem, sözcük anlamı olarak toplama, birlik olma, bir araya gelme demektir. Alevi inancında ibadet için cem olma; bir araya gelme kavramından yola çıkılarak, bütünleşme anlamında kullanılır. Aleviliğin temel ibadet şekli “cem”dir. Cem ibadetinin yapıldığı mekâna da “**Cemevi**” ya da “Cemhane” denir.

Standart bir cem olarak tanımlayabileceğimiz birlik cemleri akşam saat 7-8 sıralarında başlar ve yaklaşık 8-10 saat devam eder. Cemlerin uzun sürmesinin nedenleri şöyledir: Canlı olarak meydana gelen kurbanlar; dualandıktan (Tığlandıktan) sonra, kurbanlıklar (kasaplar) tarafından kesilerek yüzülür ve etleri lokma olarak pişirilmek üzere küçük parçalar halinde hazırlanır. Bu etlerin pişirilmesi ve lokmanın hazırlanması uzun zaman almaktadır. Ceme hazır et getirilerek cemde bulunanlara lokma niyetine çiğ et olarak dağıtılmaz. Oraya çiğ olarak giren her lokma-niyaz pişmiş olarak tüm canlılara eşit bir şekilde dağıtılır.

Cem, köylerde büyükçe bir evde veya büyük bir mekân geçici olarak cemevi şeklinde düzenlenerek o mekânda, şayet varsa cemevinde yapılır. Cemin yapılacağı zamanı bütün köylülere bildirmek için On iki hizmetten biri olan peyikler (Peyik hizmetini gören kişiler) gönderilir. Peyik halkı davet ederken şu tercemanı okur:

Bülbül oldum bugün güzlâra geldim

Halim arz etmeye dildare geldim

Koyarlarsa bizi hane içeri

Erenler cemine davete geldim

Bu daveti duyan canlılar, musahibi ile buluşur ve cem için hazırlanmaya başlar. Herkes evinde tertemiz yıkanıp en temiz elbiselerini giydikten sonra ceme katılacak olan ev halkı ile birlikte, belirtilen zamanda ceme gelir. Ceme bedenlen ve ruhen en temiz şekilde gidilir. Bu şu demektir: Ceme şatafat ve gösterişten uzak, ibadet alanına uygun temiz giysiler giyerek gel. Bu meydana yüreğini kin ve kibirden, gönlünü kızgınlık ve dargınlıktan arındır.

Akşam saat yedi-sekiz sıralarında herkes eşi ve musahibi ile birlikte “Hak Meydanı” olarak kabul edilen cemevine gelmeye başlar ve gelirken niyaz olarak yemiş, meyve, çörek, kömbe, baklava, helva gibi yiyecekleri getirirler. Musahipler ve eşleri cemevine gelince, meydana dâr’a durup, niyazlarının duasını alırlar. Talip genellikle dedeye veya posta niyaz eder. Bu-

nun anlamı: Hem “Âdem’e secde” hem de cemaatte bulunan bütün canlarla görüşmek, onlara saygı ve sevgi göstermektir. Niyaz mürşide sunulan lokmaya dendiği gibi, cemde canların secdeye gelerek üç kere Allah, Muhammed, Ali aşkına, deyip yeri veya pirin elini öpmesine de denir. Yer öpülürken sağ el sol elin üstüne konur, sağ elin üstü öpülür. Böylece cem adına kendi elini öpmüş olur.

Cemvine gelen canlardan ön sıralara oturmak isteyenler gözcünün göstereceği yere oturlar. Musahiplerin eşleri ise cemevinde kendileri için ayrılmış bölüme oturlar. Erkekler, yönü dededen tarafa gelmek üzere orta yerde büyükçe bir boşluk bırakarak daire (Selman halkası) oluşturacak biçimde oturlar. Burada herkes birbirine dönüktür. Benim Kâbem insandır anlayışı ön plana çıkmıştır.

Günümüzde ise cemler eskisi kadar sıklıkta yapılamamaktadır. Şehirlerde cemevi olarak düzenlenen veya cemevi olarak yapılmış mekanlar, köylerdeki cemevlerinin mistik özelliklerini taşıyor. Kendi talip topluluğuna dedelik eden ocakzade dedelerin yerini kısmen cemevi dedeleri aldı. Dedenin kendi talip grubu olmadığı için talibin yanındaki saygınlığının da azaldığını görmekteyiz. Ceme gelen kimseler içinde Alevi olmayanlara da rastlamak mümkündür. Ceme gelenlerin önemli bir kısmı Alevi olsun veya olmasın Alevi inanç ve kültürü hakkında bilgi ve görgü sahibi olmadıkları için cemleri teatral bir sahne oyunu gibi görmekte, ikinci gelişlerinde farklı bir mizansen sergilenmesini beklemektedir. Oysa camiye giden bir Sünni namazın rekatlarının her gelişinde farklı olarak uygulanmasını düşünemez. Bazı Aleviler son dönemde gerek cemlerde gerekse başka dinsel uygulamalarda Kur’an ayetlerine aşırı derecede gönderme yaparak Sünnilerle Müslümanlık yarışına girercesine “biz sizden daha iyi müslümanız” mesajı vermek durunda kalmaktadırlar. Alevilikte olmayan ama Sünnilerin hoşuna gidecek bu uygulamalar cemleri farklı bir şekilde dönüştürmektedirler. Bu durum Alevilerin karşı karşıya kaldıkları asimilasyon baskısını açık bir şekilde göstermektedir.

Alevilere göre cemin en önemli unsurlarından ve on iki hizmetten birisi olan semah ise Hz. Muhammed ve Kırklardan kalma bir ibadet biçimidir. Semahın ibadet olma inancı da Kırklar cemine dayanmaktadır. Burada Hz. Muhammed’te Kırklar ile beraber cem eyleyen ve semah dönen bir Muhammed olarak kabul edilir. Buradan da anlaşıldığı üzere semah ulu orta dönülmez. Cem veya ibadet anlamı taşıyan bir ortamda semah dönülür. Semah, Alevilerin ibadeti olan cemin ayrılmaz bir parçasıdır. Aleviler için ilahi bir aşktır. İlahi aşkı ruhunda duymaya, o aşkla onun güzel isimlerinden herhangi birisini anarak ayakta dönmeye denir. Semah dönen canlar; duygunun, sevginin, aşkın dorukta olduğu adeta ayrı bir dünyaya yolculuk edildiği bir trans halini yaşarlar. Okunan deyiş ve düvaz imamların eşliğinde kadın-erkek ayrımı yapmadan; din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın Hakk’ın bir olduğunu tekrar tekrar zikretmektir. Nefsin, bencilliğin, savaşların, açlıkların, menfaatin ve ikiye bölünmelerin, kısaca yaşama dair bütün kötülüklerin anlamsızlığını görmektir.

Yüzyıllarca gizli olarak yapılan cemlerin bir parçası olan semah, Alevilerin son yıllarda inançlarını saklamadan, kendilerini ifade etme imkânı bulmasıyla güncellik kazandı. Alevi bir aileden gelmesine rağmen Alevilik hakkında fazla bilgisi olmayan genç kuşakların büyük bölü-

mü önce semahı tanıyarak Alevilikle ilgilenmeye başladılar. Hacı Bektaş törenlerinde, sosyal etkinliklerde, ulu orta, herhangi bir cem ritüeli olmadığı halde semah döndüler. Toplumun Alevi olan ve olmayan büyük bölümü tarafından ilgi ile izlenen bu semah gösterilerine önceleri; Alevi inancının tanınmasına katkısı olur, “Kendilerini ifade etmek, duygularını dışa vurmak için içlerinden böyle geliyor” düşüncesiyle hoşgörü gösterildi. Bu semah gösterileri daha sonra düğünlerde, açık eğlence yerlerinde ve içkili türkü barlarda bilenler-bilmeyenler tarafından sanki meze niyetine sunulmaya başladı. Artık Alevi olduğumuzu, inanç ve ibadet anlayışımızı bütün olumsuzluklara rağmen rahatça ifade edebiliyorsak. Semahımızı da olması gerektiği yerde yani cemlerde dönmeliyiz. Çünkü semah bir oyun, folklorik bir gösteri değildir. İbadetin bir parçasıdır. İlahi bir aşktır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin dediği gibi:

Haşa ki semahımız oyuncak değildir.

İlahi bir aşktır salıncak değildir.

Her kim ki semahı oyuncak sanır

Cenaze namazı kılınacak değildir.

7- Musahiplik anlayışı

Alevi inanç sisteminin temel kurumlarından biri olan musahiplik, sözcük itibarıyla dünya ve ahret (yol) kardeşliği anlamına gelmektedir. Musahipliğin başka bir adı da “**Ahret kardeşliği**”dir. Alevi inancında bu “**malı mala, canı cana katmak**” olarak açıklanır. Musahiplerin tasada-kıvançta, varlıkta-yoklukta, sağlıkta-hastalıkta birbirine arka çıkmaları gereklidir. Birbirlerine öz kardeşten daha yakın olmaları, birbirlerini desteklemeleri esastır. İnsanın öz kardeşini seçme şansı yoktur. Ancak musahibini (Ahret kardeşini) seçme şansı vardır. Biri zorda kaldığında, diğeri hemen yardımına koşar. Bunu severek ve töreye dayanan bir görev olarak yerine getirir. Ahret kardeşleri birbirinin gidişatını, çocuklarının durumunu izlerler. Kötü yola sapmamaları için göz kulak olurlar. Acıları, sevinçleri ve tasaları ortaktır. Bu anlamda da sosyal bir kurumdur.

Ehlibeyt sevgisi ile dolu olan, Ehlibeyt yoluna inanan, pirine, mürşidine, inanıp iman getiren, yolun yasakladığı suçları işlememiş ve yol düşkünü olmamış insanlar birbiri ile anlaşırca musahip olabilirler. Belli bir yaşa gelen Alevi, kendisine uygun bir musahip tutmakla yükümlüdür. Musahiplik için en uygun yaş fiziksel ve kişilik olarak belli bir olgunluğa erişme yaşı olan 18-20 yaş ve üzeridir. Eskiden bu yaşlarda kişiler evlenmiş oluyorlardı. Akil baliğ (ergen) dönemine gelmiş her Alevi genci kendi kişiliğine uygun anlaşabildiği bir kişi ile musahip olma kararı alabilir.

Musahip olmak isteyenler, anne ve babalarının rızalığını aldıktan sonra musahiplik kavline girmek için dualanmak üzere pirin (bağlı olduğu ocağın dedesi) huzuruna çıkarlar. Bu çıkış herhangi bir ortamda olabilir. Bu dualanma işlevi bir cemde olabileceği gibi, herhangi bir ev ortamı içinde de olabilir. Dedenin musahiplik kavline girecek olan bu iki kişiye yaptığı duaya Gözlengeç duası denir. Bir tür musahiplik öncesi nişanlılık gibidir. Bu dönem içerisinde

birbirlerini daha iyi tanırlar, musahipliğin ağırlığını taşıyacak olgunlukta olup olmadıklarını ölçerler. Eğer musahipliğin şartlarını taşıyamayacaklarsa bu sevdadan vazgeçerler. Çünkü musahiplikten ayrılma yoktur. Evlilik gibi, ya da ortaklık gibi; ayrılalım, bir yenisini deneyelim denemez. Musahiplik bir defa yapılır ve ölünceye kadar devam eder. Dedenin Gözlengeç duası yaptığı sırada musahip olacak kişiler bekar olabilir. Ama musahipliğe ikrar vereceği ve kurbanını kesip musahiplik cemine katılacakları zaman evli olmaları ve eşleriyle beraber dört kişi olarak pirin huzuruna çıkmaları gerekir. Bu dört kişilik iki aile, Alevi toplumunun çekirdek ailesi sayılır. Musahip çiftlerin Alevilik kurallarını; örneğin: eline, beline, diline sahip olmasını bilmeleri gerekir.

Her iki kişi de musahip kardeşini seçerken bazı değerlere dikkat etmek zorundadır:

1. Musahip ile aynı dili konuşur olması gerekir.
2. Aile durumu uygun olacaktır. Yani her ikisi de evli olacak, birisi evli diğeri bekâr iki kişi musahip olamaz.
3. Yaş durumları birbiriyle dengeli olacaktır. Genç birisiyle aralarından büyük yaş farkı olan yaşlı birisi musahip olamaz.
4. Kültürel olarak birbiriyle uyum sağlayacak konumda olmalıdır: Alimle cahilin musahip olması uygun değildir.
5. Dede (ocakzade) olan bir kişi ile talip olan bir kişi musahip olamaz.
6. Musahiplerin yaşadıkları bölgeler birbirinden çok uzak yerler olmamalıdır.
7. Musahibi Hakk'a yürümüş (vefat etmiş) olan kişinin tekrar musahip tutması erkân değildir.
8. Musahipler birbirlerinin kız kardeşleri ile evlenemezler. Eğer böyle bir evlilik daha önce oluşmuş ise musahip olamazlar.
9. Musahiplerin çocukları da birbirleriyle evlenemezler. (Amca çocukları evlenebildiği halde).

Musahipliğe İkrar Verme

Alevilerde ikrar; yola, erkâna, Aleviliğe girecek olan talibin, mürşidin öğüt ve telkinlerini kabul edip; yolun bütün kurallarını benimseyip uyacağına dair verdiği sözdür. Sosyal antropolojik anlamda buna kültürleme diyebiliriz. Çünkü bu olay Alevi bireyi için; içine girdiği toplumun kültürünü öğrenme, benimseme ve yaşama konusunda dedeye söz vermektir.

Musahiplik kurbanı kesme

Musahiplik ikrarı vererek sözleşmiş olan canlar, en az bir yıl geçtikten sonra, birbirlerinden usanmamışlarsa, musahiplik konusundaki uyumları devam ediyorsa ve yol kardeşliğine engel

olacak bir durumları yoksa; bekar olarak musahiplik ikrarı verenler de evlenmişse, musahipliklerini sağlamlaştırmak için kurbanlarını kesmek isterler. Bu kurban kesimi, yapılan bir cem için kendi kurbanlarını katarak olabileceği gibi kendileri tarafından düzenlenecek, bağlı olduğu ocağın dedesi (piri) tarafından yürütülecek “musahiplik cemi” şeklinde de olabilir. Musahiplik cemi olarak yapılan cemdeki kurbanın yüreği ortadan dörde bölünerek musahipler ve eşlerine paylaştırılır.

Musahiplik kurbanı kesen canlar eşleri ile beraber cemevine gelmeden önce yıkanır, temizlenir ve şatafatsız, abartsız bir şekilde temizce giyinirler. Cem akışı içerisinde On İki Hizmet yerine getirilir. Hizmet akışı içerisinde uygun bir zamanda musahipliklerini kesinleştirecek olan canlar bellerine kemerbest bağlarlar. Dört kişiden oluşan iki musahip aile (musahipler ve eşleri) gözcü önlerinde olmak üzere yalınayak olarak meydana gelir ve dâra dururlar. Sağ başta yaşça büyük musahip, onun solunda yaşça küçük olan musahip, onun solunda büyük musahibin eşi bacı, en solda da yaşça küçük olan musahibin eşi bacı ayakları yalınayak olarak meydana, pirin huzuruna gelir. Eğilip meydana niyaz eder, dara dururlar, dede dâr duasını verir. Günümüzde musahiplik kurumu tamamen yok olmasa da büyük ölçüde zayıflamıştır. Şehir hayatının Musahipli olmayınca görgü-sorgu anlayışı da kendiliğinden ortadan kalmış oldu.

8- Görgü, sorgu ve düşkünlük

Görgüde daha önceleri musahip olmuş ve tarikata girmiş, yol düşkünlü durumuna düşmemiş canlar görülür. Musahipli canlar görülmeden önce yıkanır, temizlenir ve temizce giyinerek cemevine gelirler. Cem akışı içerisinde on iki hizmet yerine getirilir. Görgü işlemi başlayacağı sırada görülecek olan canlar meydana dara durmak için hazır beklerler. Abdülbaki Gölpınarlı “*Tasavvıftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*” adlı yapıtındaki “Görgü-sorgu, görülmek sorulmak” maddesinde şöyle yazmaktadır: “*Alevilerde kış mevsimi gelip, herkes bağının bahçesinin tarlasının işlerinden kurtulunca dedeler, taliplerinin bulunduğu köylere giderler. Cuma geceleri bir evde toplanırlar. Musahiplik kavline girmiş (yani ikrar verip, kardeş olmuş) olanlar bir yıl içinde yaptıkları suçları, toplantı yerinin ortasına dâra gelerek söylerler. Dârda durandan incinmiş varsa, o da yanına gelerek şikâyetini söyler. Böylece herkes yaptığı suçun cezasını çeker, birbirleriyle haklaşırlar. Buna “Görülmek” denir. Dede bunları görmüş olur. Bu törene ‘Görgü-sorgu’ adı verilir.*”

Pir Sultan’ın dâra ilişkin nefeslerinden birinde geçen şu dörtlüğe bir göz atarsak, görgü-sorgu işleminin, yani dârin toplumsal işlevini kavramak kolaylaşır:

Mansur Hakk’ım dedi buldu dârımı

Talip burda çeker ahret zarını

Cümle kazanç ile külli varımı

Bütün Hak yoluna dökmeli imiş

Hallac-ı Mansur “Ben Hakk’ın kendisiyim” (Enel-Hak) derken toplumsal insan gerçeğini dile getirdiğinden kendini dârda bulmuştur. Talip, kendine ilişkin gerçekleri saklamadan,

dârda can pahasına her şeyi ortaya dökmelidir; benlikten uzaklaşıp tüm malvarlığını bu yolda verebilmelidir. Öte dünyada değil, yaptıkları varsa burada çekmelidir. Dâr meydanında işlenmiş günahlar ve kusurlardan yargılamalar, kesinlikle Mahkemeyi Kübra'ya bırakılmaz. Sorumlu olduğu topluma öder ve ondan bağışlanmasını diler.

Dört kişiden oluşan iki musahip aile (musahipler ve eşleri) bellerine kemerbest bağlarlar; Gözcü önlerinde olmak üzere yalınayak olarak büyük musahip sağ başta, küçüğü onun solunda, eşlerden büyük olanı da onun solunda ve küçük eş de dördüncü sırada olmak üzere meydana, pirin huzuruna gelir. Eğilip meydana niyaz eder, dâra dururlar.

Sonuç

Dedelik kurumu ve ocak sistemi son yarım yüzyılda epeyce erozyona uğramış günümüzdeki talip toplulukları ise dede, ocak, musahip, görgü, düşkünlük gibi kavramları bilemez ve tanıyamaz duruma gelmiştir. Nüfusun büyük bölümünün kırsalda yaşadığı dönemde kendi içinde sorunlarını çözebilen Alevi toplumu bugün yukarıda bahsettiğimiz değerlerden uzaklaşmıştır. İnanç anlayışı ile ideolojik anlayış birbirine karışmıştır. Köylerde iken herkes birbirini tanıyıp eğrisi doğrusu hakkında bir bilgi sahibi olduğu halde, günümüzde aynı ocağın talipleri dahi birbirlerini tanımamakta hatta bağlı oldukları dedeleri de bilmemektedir. Ocak dedeliğinin yerini cemevi dedeliği almıştır. Cemevlerinin inşası ve yönetimi genelde dernekler tarafından yapılmakta dernek yöneticisi olan kişiler de Alevi inancı hakkında fazla bir şey bilmediği halde yetkili olarak kendilerini görmektedir. Aynı yöneticiler Dedelerin bilgisiz ve cahil olduğunu iddia etmektedirler.

Aleviliğin inanç ve kültür unsurları sözlü ve yazılı kaynaklardan oluşmaktadır. Alevi kültüründe yazılı kaynakların yetersiz ve az olduğundan sık sık söz edilmektedir. Sözlü gelenek uygulamaları dedeler tarafından “Dilden dile”, âşıkler tarafından “Telden tele” aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Sözlü geleneğin birinci sırada olması, Alevi yazılı kaynaklarının yokluğundan değildir. Alevi yazılı kaynakları vardır ancak her dönemde iktidarda bulunanların baskısına, zulmüne, yok sayma ve asimilasyon uygulamalarına karşı koyan Alevi toplumu; ellerinde bulunan kitap, icazet, hüccet, ferman, el yazması ve cönk gibi yazılı belgeleri meydana çıkarmamıştır. Yazılı kaynakların büyük bölümünün yok edildiği; saklandığı toprak altında, duvar içlerinde çürüyüp yok olduğu, devletin el koyma ve imha etme politikalarıyla, çok azının günümüze ulaştığı doğrudur. Bu belgelerin arda kalanları ise babadan oğla geçmiştir ve Alevi inanç önderi olan Dedelerin ellerinde bulunmaktadır. Eldeki belgelerin büyük bölümü ne yazık ki halkın anlayacağı dillere çevrilememiş ve gün yüzüne çıkarılmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bazı kişi ve çevrelere birtakım kitaplar çevirtmiş ve yayımlamıştır. Ancak bu eserlerdeki bilgiler politik amaçlarla, tahrif edilerek, saptırılarak aktarıldığı için yarardan çok zarar vermektedir.

Son yıllarda Alevilik yükselen bir değer olarak algılanmaktadır. Avrupa Birliği sürecinde oluşan fikir ve inanç özgürlüğü ortamı Alevi toplumunu da etkilemiştir: Aleviler artık eski dönemlerde olduğu gibi kimliğini gizlememekte, ibadet ve inançlarını eskiye nazaran daha

rahat yaşamaktadır. Alevi toplumuna hitap eden radyolara, televizyonlara ve diğer medya iletişim araçlarına her yerden ulaşılmaktadır. Başta büyük kentler olmak üzere her yerde rahatlıkla cem yapılmakta, Alevi geleneğindeki önemli anma günlerinde ve Alevilerin diğer etkinliklerinde rahatlıkla deyişler söylenmekte ve semahlar dönülmektedir. Eski dönemlerle kıyaslandığında, oluşan bu rahatlamaya rağmen camilere tanınan kolaylıklar ve devlet katkıları cemevlerine hâlâ tanınmamıştır. Başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere resmi kurumlar Aleviliği yok saymakta, cemevini cümbüş evi olarak niteleyen üst düzey yöneticiler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSÜT, Hamza. (2009) *Aleviler*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara
- ARSLANOĞLU, İbrahim. (1992) *Şah Hatayi ve Anadolu Hatayileri*, Der Yayınları, İstanbul
- ATABEYLİ, Naci Kum. (1951) *Dedekargın-Kargınoğulları-Çepniler: Belgeler ve Menkibeler Üzerine Yapılan Tetkikler*, Basılmamış Eser
- BİRDOĞAN, Nejat. (1995) *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yayınları, İstanbul
- BOZKURT, Fuat. (2006) *Buyruk*, Kapı Yayınları, İstanbul
- DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin. (2010) "Dede Garkın Süreğinde Cem", Yurt Kitap-Yayın, Ankara
- DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin. (2008) "Dedekargın Süreğinde Cem Töreni", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 46, s.11-75, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- DURAN, Hamiye. (2007) *Velâyetnâme Hacı Bektaş-ı Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- ERÜNSAL, İsmail E. - OCAK, Ahmet Yaşar. (1995) *Menâkıbü'l Kudsiyye Fi Menasibi'l Ünsiyye*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- MELIKOFF, Irene. (2007) *Kırkların Ceminde* Demos Yayınları, İstanbul
- NOYAN, Bedri. Doç. Dr. (1987) *Bektaşilik Alevilik Nedir*, Doğu Kitap, Ankara
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1996) *Babaîler İsyanı*, Dergah Yayınları, İstanbul
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1997) *Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- ÖZKIRIMLI, Atilla. (1993) *Alevilik Bektaşilik*, Cem Yayınevi, İstanbul
- ÖZTELLİ, Cahit. (1971) *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, İstanbul
- SARICIK, Murat. (2003) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibü'l-Eşrâflık Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

- SÜMER, Faruk. (1999) *Oğuzlar-Türkmenler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- ŞAPOLYO, Enver Behnan. (2004) *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elif Kitabevi, İstanbul
- TULUM, Mertol. (2000) *Tarihi Metin Çalışmalarında Usul, Menâkıbu'l Kudssiye Üzerinde Bir Deneme*. Deniz Kitabevi, İstanbul
- UNAT, Faik Reşit-KÖYMEN, Mehmet Altay, (1987) *Kitab-ı Cihan-Numa-“Neşri Tarihi”*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- YAMAN, Ali. (2006) *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Kitap, İstanbul